

УДК 636:631.1.016

М. П. Денисенко,

д. е. н., професор, кафедра економіки, обліку і аудиту,

Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

В статті досліджено сучасний стан розвитку галузі м'ясного скотарства в Україні. Розглянуто основні проблеми розвитку даної галузі, а також заходи їх подолання.

The current status of the cattle breeding industry in Ukraine is examined in this article. The main problems of this industry are considered, as well as ways to overcome them.

Ключові слова: м'ясне скотарство, виробництво м'ясопродукції, рівень рентабельності, конкурентоспроможність галузі.

Keywords: cattle breeding, meat production, profitability, competitiveness of the industry.

Постановка проблеми. М'ясне скотарство в аграрному секторі економіки України традиційно посідає одне з головних місць серед інших галузей тваринництва. Продукція м'ясного скотарства забезпечує населення високопоживним продуктом харчування, а також промисловість супутньою продукцією. Однак в умовах глобалізаційних процесів та наслідків фінансово-економічної кризи скотарство знаходиться в критичному стані. Велика кількість сільськогосподарських підприємств взагалі не займаються тваринництвом, адже воно не завжди рентабельне. Так, останніми роками спостерігається негативна тенденція при виробництві яловичини. В 2011 р. збитковість виробництва яловичини у вітчизняних підприємствах всіх форм власності склала 25,2%. При цьому на територію України ввозиться неконтрольовано велика кількість м'яса великої рогатої худоби іноземного виробництва сумнівної якості і за нижчою ціною ніж в Україні. Саме тому українським агровиробникам тяжко конкурувати навіть на внутрішньому ринку збуту продукції. А тому актуальність питань пов'язаних з виведенням скотарства з кризового стану та нарощуванням обсягів виробництва м'яса яловичини в країні дедалі постають гостріше та вимагають від провідних науковців та фахівців негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення проблем розвитку і підвищення ефективності виробництва продукції м'ясного скотарства присвячено ряд наукових праць та досліджень провідних українських вчених, зокрема В. Г. Андрійчука, О. І. Здоровцова, В. В. Зіновчука, М. В. Зось-Кіора, В. Я. Месель-Веселяка, І. І. Лукінова, П. Т. Саблука. В роботах даних фахівців було детально проаналізовано проблеми, що склалася в скотарстві, а також намічено заходи виведення його з кризи. Однак, питання, які і в подальшому виникають в скотарстві ставлять перед науковцями та провідними фахівцями все нові й нові виклики, на які вони повинні своєчасно реагувати.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є вивчення проблем, що супроводжують галузь скотарства, а також визначення рекомендацій щодо підвищення ефективності виробництва яловичини у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасне м'ясне скотарство в більшості розвинених країн світу характеризуються динамічним розвитком, застосуванням енергоефективними технологіями виробництва, збільшенням обсягів виробництва продукції, а також постійним підвищенням продуктивності тварин, що сприяє стабільному нарощуванню конкурентоспроможної високоякісної яловичини.

У всіх розвинених країнах світу проблема забезпечення населення високоякісним м'ясом та м'ясопродуктами розв'язуються за рахунок інтенсивного розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства.

За даними асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», виробництво яловичини у світі в 2010 році склало 59,2 млн. тонн (у забійній вазі). Як повідомляється, починаючи з 2004 року виробництво яловичини в світі зростало і досягло найвищого рівня в 2008 році.

На даний час світове виробництво м'яса коливається на рівні 58-59 млн. тонн на рік. Однак виробництво на душу населення в різних країнах відрізняється в рази. За середнього світового виробництва на душу населення 33,2 кг на рік, у країнах ЄС цей показник становить 83,5 кг, у Китаї - 29,4 кг, у Данії - 326,9 кг, у Бельгії - 144,2 кг.

Наслідки економічної кризи і спричинений нею спад виробництва в аграрній сфері економіки України виявляється по-різному і обумовлює певні структурні зрушення в сільському господарстві. Різне погіршення економічної ситуації й ринкової кон'юнктури неминуче призводить до скорочення обсягів виробництва та реалізації окремих видів продукції і в кінцевому результаті до її збитковості. Все це в повній мірі відноситься і до скотарства, негативні тенденції в розвитку якого за останні роки зумовили зменшення чисельності поголів'я великої рогатої худоби та обсягів виробництва продукції, зменшення продуктивності худоби.

В нинішній час в Україні виробництвом продукції м'ясного скотарства займаються в основному дві категорії товаровиробників: особисті присадибні господарства населення й сільськогосподарські підприємства. При цьому в присадибних господарствах утримується майже половина від загальної кількості тварин. Питання постає в тому, що в малих особистих селянських господарствах ніхто не контролює процес вирощування худоби, звідси і випливає проблема, що дуже часто виробляється та реалізовується м'ясопродукція сумнівної якості.

Розглядаючи поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств в Україні, можна дійти висновку, що в цілому кількість тварин в 2011 р. суттєво

скоротилась і становить 47% в порівнянні з 2000 р.

Таблиця 1. Поголів'я ВРХ в усіх категоріях господарств України, тис голів

Назва	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2011р. до 2000 р., %
Україна	9423,7	6514,1	4494,4	4425,8	47,0
А Р Крим	290,6	189,7	143,3	136,1	46,8
Вінницька	558,8	423,1	317,2	313,4	56,1
Волинська	359,1	274,1	191,4	190,1	52,9
Дніпропетровська	386,9	216,2	134,2	135,5	35,0
Донецька	317,9	234,1	141,9	139,2	43,8
Житомирська	524,6	341,9	224,6	214,7	40,9
Закарпатська	182,4	171	143,1	140,7	77,1
Запорізька	296,8	173	109,3	107,8	36,3
Івано-Франківська	320,6	258,8	185,8	182,5	56,9
Київська	437,6	266,2	150,6	148,3	33,9
Кіровоградська	247,4	175	122,6	117,9	47,7
Луганська	239	169,4	115,2	112	46,9
Львівська	565,7	362,7	251,9	237,6	42,0
Миколаївська	249,4	180,6	141,4	142	56,9
Одеська	419,8	278	182,5	190,2	45,3
Полтавська	503,7	354,5	264,5	267,4	53,1
Рівненська	345,4	261,8	174,2	175,2	50,7
Сумська	405,1	275	163,9	159,7	39,4
Тернопільська	387,5	261,3	182,4	184,9	47,7
Харківська	466,2	279,8	194,8	196,7	42,2
Херсонська	237	199,7	122,1	118,7	50,1
Хмельницька	558,4	380,7	269,2	257,6	46,1
Черкаська	422,5	279,6	208,8	203,9	48,3
Чернівецька	196,9	162,8	116,7	114,9	58,4
Чернігівська	504,4	345,1	242,8	238,8	47,3

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України

Без винятку в кожному регіоні України в середньому на половину відбулося скорочення поголів'я ВРХ. Лідерами по кількості утримання тварин залишаються такі області, як: Вінницька, Львівська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська. З цього можна зробити висновок, що виробництво м'яса не залежить від географічного розташування, а отже і інші області мають можливість і повинні рівнятися на провідні регіони України по виробництву м'яса, адже сусідні області мають набагато кращі показники господарювання у тваринництві.

До головних причин значного скорочення поголів'я великої рогатої худоби в країні, слід віднести:

- диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
- зростання вартості кормів;
- неспроможність більшості вітчизняних товаровиробників застосовувати новітні технології утримання та відгодівля тварин, тому що підприємства не мають для цього вільних коштів;
- знищення великих вузькоспеціалізованих господарств по вирощуванню та відгодівля молодняку ВРХ;
- низька платоспроможність населення країни, що купує більш дешеві і менш поживні сорти м'яса (курятину);
- збільшення кількості сировини іноземного виробництва на вітчизняному ринку, ціна якої значно нижча, але і якість теж менша;
- скорочення обсягів державної підтримки.

Загальне виробництво м'яса усіх видів в Україні в цілому в останні роки має тенденцію до збільшення. Якщо порівнювати 2010 р. з 2000 р., то виробництво зросло майже на 24%. При цьому найнижчі показники спостерігались у 2000 і 2005 рр. та становили 1663 тис т і 1597 тис т відповідно.

Але якщо розглядати в розрізі видів м'яса, то тут ситуація протилежна. Зменшення поголів'я великої рогатої худоби призвело до того, що виробництво яловичини скорочується з кожним роком і у 2010 р. становить 56,8% від рівня 2000 р. Показник виробництва свинини коливається кожного року і склав 93,3% від аналогічного показника 2000 року. Позитивна тенденція спостерігається у виробництві м'яса птиці. Кожного року цей показник зростає і в 2010 р. він в п'ять разів більший ніж в 2000 р. Це пояснюється тим, що купівельна спроможність населення знизилась і покупці вибирають більш дешеві види м'яса, тобто курятину. Але як відомо, м'ясо птиці не замінить високопоживне м'ясо баранини, свинини і яловичини.

Дослідження обсягів виробництва м'яса за регіонами показало, що Черкаська область поряд із іншими регіонами займає лідерську позицію у виробництві м'яса. Причому цей регіон випереджає інші області і за швидкістю зростання такого виробництва. Так у останні роки частка виробництва м'яса становить близько 16% загалом виробництва по Україні.

Проаналізуємо рівень рентабельності продукції галузі м'ясного скотарства в Україні загалом та у Черкаській області зокрема (рис 1).

Проведене дослідження свідчить, що у 2011 р. ефективність виробництва м'яса ВРХ знаходиться ще на досить низькому рівні (Україна - -24,8%; Черкаська область - -16,5%). Однак позитивним для Черкащини є значно менший показник збитковості цієї галузі ніж в середньому по Україні. Так, якщо таке коливання у 2007 р. становило 7,4 в. п. то у 2011 р. – 8,3 відсоткових пункти.

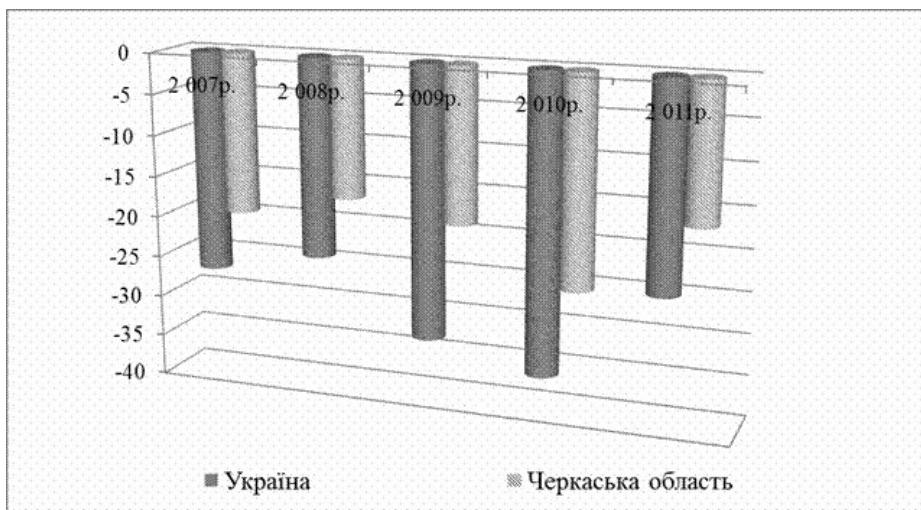

Рис. 1. Рівень рентабельності виробництва м'яса ВРХ, %

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України

З метою підвищення загальної ефективності функціонування галузі м'ясного скотарства, а, відповідно і підвищення якості продуктів харчування та безпеки життєдіяльності людини, доцільно перейти до економіко-екологічної концепції його розвитку. Ця концепція повинна бути спрямована на формування в усіх регіонах таких агросистем, яким притаманні висока відтворювальна здатність і екологічна стабільність, завдяки чому вони надають можливість одержувати якнайбільше доброякісних кормів в умовах мінімального агротехнічного та ресурсного забезпечення виробництва.

Нині, крім забруднення кормів, розміщених поблизу промислових підприємств, ще важливішою є проблема низької ефективності годівлі тварин, яка породжує низку екологічно-економічних проблем. Значна частина дорогих кормів витрачається лише на підтримку життя тварин. Корми втрачають свою цінність і через порушення технології їх заготівлі та зберігання. Все це зумовлює підвищення собівартості продукції та зниження якості м'яса і м'ясопродуктів.

Низьку ефективність тваринництва певною мірою спричиняє низька продуктивність природних сіножатей і пасовищ через їх поганий культурно-технічний стан. Цьому сприяє відсутність екологічних нормативів і санкцій за порушення стану цих угідь, які б спонукали виробників до підтримання нормативної екологічної якості середовища, відновлення порушених ресурсів. Через скорочення поголів'я і загального обсягу продукції тваринництва, виробництво її переходить у приватний сектор. Поки що він представлений невеликими, напівлегально розташованими на околицях міст господарствами, де неможливо підвищення якості продукції через повну відсутність нормативної бази, контролю та методичної допомоги цьому виробництву. Втрачаються можливості здешевлення виробництва екологічно чистої продукції за рахунок збільшення обсягів її виробництва у сприятливих умовах.

Тому, для стимулювання випуску екологічно чистої продукції та зниження її ресурсоемності, крім платежів за користування екологічним середовищем і його порушення, необхідно створювати системи екологічних нормативів. Слідувало б також повернутися до практики визначення ефективності природоохоронних заходів.

Таким чином, кризовий стан економіки не залишає сумнівів необхідності планування як основного засобу підвищення ефективності господарювання, включаючи екологізацію АПК та м'ясного підкомплексу, підвищення якості продукції та економічної конкурентоспроможності як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Перехід до змішаної економіки навіть у повному обсязі вимагає докорінної зміни змісту планування і переходу на промислові методи його організації з урахуванням екологічно-економічних чинників розвитку тваринництва і, зокрема, скотарства.

В сучасних умовах господарської діяльності підприємств все більшої питомої ваги набирає оперативний аналіз господарсько-економічних результатів, які залежать як від мікроекономічних, так і макроекономічних чинників. Об'єктивне визначення результатів господарювання підприємств сільськогосподарського спрямування можливе лише за умови подальшого вдосконалення системи амортизаційних відрахувань і оцінки собівартості продукції м'ясного скотарства, а це можливо лише за умови зміни підходів по удосконаленню структури собівартості продукції тваринництва.

Головним чинником політики ціноутворення на продукцію тваринництва є виробнича собівартість виготовлення одиниці певного виду продукції, тобто собівартості, яка підрозділяється на планову, фактичну, виробничу і комерційну. Виробнича собівартість визначається як на різних виробничих рівнях, так і на рівні підприємства, регіону чи країни в цілому. Загалом, структура понесених витрат на виробництво продукції м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах України показує, що найбільшу питому вагу в структурі собівартості займають корми і становлять 66%. Для того щоб галузь скотарства була конкурентоспроможна, потрібно знижувати собівартість виробництва продукції, особливу увагу слід звернути на годівлю худоби та на кормозабезпечення тварин.

Висновки з даного дослідження. До основних першочергових завдань, які слідувало б вирішити найближчим часом з метою відродження вітчизняної галузі та нарощування обсягів виробництва високоякісної і якісної яловичини, слід віднести такі:

1. Відновити та розвивати племінну базу вітчизняного скотарства і матеріально зацікавити племінні господарства вирощувати високоякісний молодняк, з врахуванням сучасних методів його оцінки за фенотипом та генотипом, для ремонту молодняку ВРХ з метою підвищення продуктивності худоби.

2. У структурі собівартості найбільшу питому вагу займають корми. Враховуючи це, в подальшому сільськогосподарським підприємствам доцільно знижувати собівартість кормів за рахунок збалансованого кормового раціону годівлі худоби, відновлення і розвитку власного кормовиробництва та створення і ефективного використання культурних пасовищ.

3. Державі слідувало б розробити напрями підтримки скотарства, що дасть можливість надавати сільськогосподарським виробникам послуги при дорощуванні великої рогатої худоби та допомогу з пошуку каналів реалізації продукції. Також є потреба створити пільгові умови для роботи банківського капіталу в аграрному секторі економіки, а також розробити відповідний механізм з метою їх реалізації. Існуючі в даний період банківські структури не зацікавлені вкладати фінанси у сільськогосподарське виробництво, так як ефективність їх роботи при цьому занадто низька.

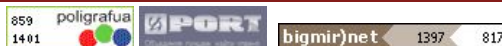
4. При вирощуванні і відгодівлі худоби середньодобовий приріст молодняку повинен бути не 350-450 г, а межах 800-900 г. При такій продуктивності м'ясо яловичини завжди буде прибуткове. Цього можливо досягти тільки за рахунок повноцінної годівлі тварин всіх вікових груп, створення їм оптимальних умов утримання, а також застосування сучасних селекційно-генетичних методів у племінній роботі. При цьому необхідно завжди мати на увазі, що забезпечення населення м'ясом скотарства вітчизняного виробництва є найголовнішим завданням, а імпорт її неперспективний і не завжди безпечний як у якісному, так і кількісному відношеннях. Нам потрібно відновлювати і розвивати вітчизняне м'ясне скотарство і досягати рівня провідних країн світу.

Усі докорінні перетворення, що відбулися в сільському господарстві України негативно позначилися на м'ясному скотарстві. Наша держава втратила позиції серед світових виробників яловичини. Найбільш раціональним шляхом виправлення цієї ситуації є подальше підвищення концентрації виробництва за рахунок створення умов розвитку інтеграційних процесів в скотарстві та суміжних з ним виробництв, а також забезпечення державної підтримки і створення нормативно-правової бази.

Література:

1. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С. П. Азізов // Економіка АПК – 2011. – №4 – С. 12-15.
2. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Ю. П. Воскобійник, О. Г. Шпикуляк, А.В. Тіней та ін.] ; за ред. Ю. П. Воскобійника, О. Г. Шпикуляка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 343 с.
3. Гапусенко Ю. Я. Світові тенденції та перспективи виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави / Ю. Гапусенко, Ю.В. Кернасюк // АгроІнКом. – 2007. – №11. – С. 54-59.
4. Гачкова В. В. Розвиток тваринництва в Україні через призму збалансованого використання ринку зерна / В.В. Гачкова // Науковий вісник НТЛУ України. - 2010. – Вип. 20.8. - С. 137-143.
5. Почукалін А. Є. Селекційний процес у м'ясному скотарстві // Розведення і генетика тварин / А.Є Почукалін // – 2010. №44. – С. 161-164.

Стаття надійшла до редакції 14.11. 2012 р

ТОВ "ДКС Центр"